



Memoires van onze tijd

Jacques Wallage

Het recht op eigen identiteit onder schot

In deze *Memoires van onze tijd* beschouwt Jacques Wallage zijn betrokkenheid bij integratie, tolerantie en cultuurverschillen in Nederland.

Zo moet het in de jaren vijftig, in de Koude Oorlog, zijn geweest. Zoals nu de tweedeling zich rond het multiculturalisme voltrekt. Je was voor, of je was tegen. Je was communist of democraat. Wie aarzelde werd door de anderen onvrijwillig ingedeeld. 'Soft on communism' was je dan, als de anticomunisten je al geen 'fellow-traveller' noemden. Nu verdedig je 'onze waarden' en 'onze cultuur' of ben je een 'multiculti' en een cultuurrelativist. Het publieke debat polariseert, de nuances verdwijnen. Humorloosheid, grimmigheid dicteert de atmosfeer van de dag. Wat moet ik nog aan met die gekleurde medemens die zei: 'Ik ? Ik ben een geboren en getogen allochtoon....'

Ik weet nog hoe het begon. Het was een artikel 'Niet tolerant zijn tegenover de intoleranten' van Frits Bolkestein in het *NRC-Handelsblad* van 30 maart 1992, waarin hij de botsing tussen de waarden van de islam en die van de moderne westerse samenleving analyseerde. Hij beschreef die spanning geloofwaardig tot hij - als een soort van bewijs - over vrouwenbesnijdenis en veelwijverij begon te spreken. Ik vond het beledigend voor de moslims die ik kende; rustige mensen, absoluut niet radicaal, eerder een soort vijftiger jaren fatsoen uitstralend. Hoe representatief zijn die uitwassen voor de in ons land wonende moslims eigenlijk? En hoe redelijk is het voor de beoordeling van de actualiteit terug te vallen op eeuwenoude religieuze teksten? Ik herinnerde mij de verhalen van mijn vader wanneer hij terug kwam uit de synagoge. Ongelovig als hij was nam hij de vertaling van wat werd gelezen met een korreltje zout: 'Er werd weer veel gestenigd', zei hij dan.

De beelden van Frits Bolkestein over de islam hadden met de modale islamiet in ons land weinig van doen. Maar ze voedden wel de vooroordelen die over wat nieuw en vreemd is nu eenmaal snel ontstaan.

Wanneer dit debat over de 'ware aard' van de islam zo wetenschappelijk was als men het vaak voorstelde, was de schade nog te overzien geweest.



Een tekening van een onbekende asielzoeker. Vrouw en kind op een NS-station. Uit: *Wijk, Asielzoekers vertellen. Tekeningen en uitspraken van asielzoekers, jong en oud, uit 31 landen* (Rozendaal 2001) 68.

Maar het werd onbekommerd verbonden met een geheel ander onderwerp, dat van de toelating van asielzoekers tot ons land. De oproep begin jaren '90 ons te weer te stellen tegen andermans cultuur werd vermengd met de vraag wat eigenlijk de opnamecapaciteit van ons land was. Nu wil het toeval dat die weinige asielzoekers die uiteindelijk een status kregen meestal een hoog vermogen tot zelfredzaamheid hadden ontwikkeld. Ze zijn ook over het algemeen hoger opgeleid en de overgrote meerderheid bestaat zeker niet uit fundamentalistische moslims.

Aan de geloofwaardigheid van Bolkesteins als analyse gepresenteerde politieke opstellen werd afbreuk gedaan, omdat hij meestal tegen verkiezingstijd 'de migranten-kaart' ging spelen en zo twijfel over zich afriep over de zuiverheid van zijn opstelling.

Ook Paul Scheffers artikel in het *NRC-Handelsblad* van 29 januari 2000 over het multiculturele drama bevatte veel feitelijk juiste zorgen over achterstanden in werk en opleiding en over gettoachtige ontwikkelingen in met name de grote steden. Hij knoopte feilloos aan bij een breed gevoel van onbehagen. Er was vooral boosheid over het feit dat over de nadelen van het multicultureel samenleven onvoldoende publiekelijk gediscussieerd

kon worden. Maar of daarmee de kern van zijn benadering klopte, namelijk dat behoud van de eigen identiteit voor migranten een belemmering vormt voor hun integratie, is merkwaardig onderbelicht gebleven. Door van een samenlevingsvraagstuk een cultuurstrijd te maken, onze cultuur versus die van hen, werd afstand genomen van de mogelijkheid tot emancipatie van migranten en werd hen slechts assimilatie, dat wil zeggen aanpassing in het vooruitzicht gesteld. Wat een dergelijke verandering in onze politieke cultuur zou kunnen betekenen voor een hele generatie jonge migrantenkinderen bleef onbesproken. Losgebroken van de identiteit van hun ouders worden ze kennelijk geacht te integreren in een samenleving, die slechts in negatieve termen over hun achtergrond spreekt.

In feite is deze strijd tegen 'integratie met behoud van identiteit' één groot verlangen naar een wereld van vóór de globalisering en van vóór de open grenzen in Europa. Daarmee scharen veel scribenten zich achter de *Moderniserungsverlierer* die in heel Europa het politieke spectrum naar rechts hebben getrokken. Het debat lijkt eerst te gaan over de islam, dan weer over asiel en vervolgens gaat het moeiteloos over in restricties voor gezinsvorming en gezinshereniging duidt er vooral op dat gezocht wordt naar een minder complexe, monoculturele samenleving. Dat gold nog sterker voor de vaak innerlijk tegenstrijdige 'analyses' die Pim Fortuyn op het vraagstuk van migratie, aanpassing en identiteit losliet.

Na 11 september 2001 zaaide Bin Laden vergif in de toch al gistende beker. Hij opende letterlijk de aanval op de westerse manier van leven, op de democratie, op de pluriformiteit. En het gevaar dat hij vertegenwoordigt is een reëel gevaar.

In de media is daarna een onophoudelijke stroom van 'nieuws' losgebroken, waarin uitzonderlijk veel aandacht voor radicaliserende tendensen binnen de islam of voor onaangepast dan wel crimineel gedrag van migrantenjongeren. De modale allochtoon kwam niet meer in beeld. De interessante balans die vaak ontstaat tussen aanpassing en identiteit evenmin. Want ze zijn er echt, de Surinaamse, Turkse, Marokkaanse Nederlanders, goed geïntegreerd en toch trots op hun 'roots'.

Veel vaker kwamen er reactionaire imams aan het woord, of werden Koranteksten geanalyseerd, die antisemitisch of antivrouw zijn, of op z'n minst op gespannen voet met de Verlichting staan. Goed opgeleide moslimvrouwen, die een balans zoeken tussen hun geloof en de moderne wereld, hoorden we maar weinig.

De uitbraak van deze informatiestroom werd vooral geweten aan de dikke deken waaronder tijdens paars de 'echte' problemen van integratie werden verdoezeld. Nu kon er eindelijk 'vrij' worden gesproken.

In dit maatschappelijke klimaat had ik een paar onaangename ervaringen. Het bleek mogelijk mij ervan te beschuldigen het fundamentalisme de hand boven het hoofd te houden, enkel en alleen omdat ik er voor had gepleit islamieten het grondwettelijke recht op een eigen school niet te onthouden. Onze grondwet maakt het zeer wel mogelijk door staatstoezicht op alle scholen de inhoud van het onderwijs te toetsen aan de wet. Zo konden serieuze kranten me het verwijt maken dat ik de opstelling van een VVD-kamerlid, Ayaan Hirsi Ali, met de holocaust in verband had gebracht omdat ik in een synagoge had gezegd dat je op die plek niet hoeft uit te leggen wat er kan gebeuren wanneer onverdraagzaamheid het wint.

Alles mag (weer) gezegd worden, maar wát gezegd wordt baart zorgen. De onverdraagzaamheid die daarbij loskomt is onverdraaglijk. Deze spiegelt het fundamentalisme dat men zegt te bestrijden.

Een deel van de migrantenkinderen radicaliseert onder invloed van televisiezers uit het Midden-Oosten. De daar bestaande spanning lijkt naar onze straten geïmporteerd te worden. Jongens met een keppeltje worden uitgescholden of erger. Maar er gebeurt ook iets in de rest van Nederland zonder schotelantennes. En die regressie is van eigen maaksel: de 'radical chic' heeft opeens de gevaren van de islam ontdekt om vervolgens de vrijheid van godsdienst én van onderwijs van een nieuwe clause te voorzien: wel voor ons, niet voor hen.

En wie, als nieuwkomer, onze waarden niet meteen overneemt, wordt tot gevaar van deze samenleving bestempeld. 'Af die hoofddoek, zo doen wij dat hier niet. Dit is het land van de moderniteit, en wij bepalen wat modern is. En jij bent dat niet.'

Wie zoals ik – overigens in goed gezelschap van Donner, Rosenmuller en Dijkstal – waarschuwt voor deze polarisatie, leest dezer dagen in zijn mail dat hij, paars, oud en PvdA, op moet rotten.

We worden sinds de jaren '90 geconfronteerd met één van de lastigste dilemma's waar een pluriforme democratie voor kan komen te staan: hoe uitwassen te bestrijden zonder qua methode en benadering te gaan lijken op de extremisten die men de voet dwars wil zetten. Anders en preciezer gezegd: is het nog mogelijk de modale en vredelievende migranten in ons land te beschermen en toch extreem gedrag aan te pakken?

Daarbij gaat het niet alleen om geloofsvragen. Kunnen we nog voldoen aan die belangrijke eis in een rechtstaat dat de goeden niet onder de kwaden mogen lijden? Hebben wij het overgrote deel van de Marokkaanse gemeenschap in ons land, die met het wangedrag van een kleine groep op straat net zo in hun maag zit als een ieder, nog iets te bieden, behalve de mededeling 'wordt zoals wij'? Wat doen wij eigenlijk voor de overgrote meerderheid van Antillianen en Arubanen in ons land als het agendapunt 'Antillianen' zich blijkt te beperken tot die kleine minderheid van echte criminelen, die de gemeenschap helaas ook rijk is.

Misschien is wel de belangrijkste vraag: als het ons echt om emancipatie te doen is, mogen de betrokken migranten en hun kinderen daar dan zelf ook nog iets van vinden? Nu mogen migrantenorganisaties eigenlijk niet meer gesubsidieerd worden, dat is te 'multi-culti'. En zou het, wanneer respect gevraagd wordt voor de hier historisch gegroeide cultuur, kunnen helpen als dit land eens wat meer respect ging tonen voor de geestelijke bagage die migranten meebrengen? Het onderwijs in de eigen taal moet de school uit, laat 'ze' maar Nederlands leren. En als nu blijkt dat die eigen taal een goed hulpmiddel is bij het leren van Nederlands? Als zo thuis- en schooltaal beter overbrugd kunnen worden? Dan nog schaffen we op school de eigen taal af, want wordt gezegd, dat is slecht voor de algemene achterstand van migranten.

Wouter Bos zei het op het PvdA-congres in Groningen in december 2003 kort maar overtuigend: 'We zijn niet tegen de islam, maar tegen achterstand'. Ondanks alle analyses en verhit gevoerde debatten blijkt het kabinet een simpele keus gemaakt te hebben voor bezuinigingen op achterstandsgelden in het onderwijs: geen geld meer, ook niet buiten schooltijd, voor de eigen taal en cultuur van allochtonen en binnen school geen extra middelen om achterstanden weg te werken.

Wie uitwassen als onderdrukking van vrouwen, gewelddadig gedrag op straat en antisemitisme, wil bestrijden moet op brede steun kunnen rekenen. Daar behoort iedereen op aangesproken te worden. Dat is de noodzakelijke verdediging van de in ons land gewortelde beschaving.

Wanneer het om meer gaat dan het bestrijden van uitwassen alleen dient ook de pluriformiteit geaccepteerd te worden die noodzakelijk is in een klein land waarin verschillende mensen dicht bijeen wonen. Dat is wat anders dan gedoogcultuur of cultuurrelativisme. Pluriformiteit gaat terug tot de Oudhollandse uitdrukking: 'de kerk moet een beetje midden in het

dorp blijven'. Voor pluriformiteit, het recht van de ander om anders te zijn en anders te denken, moeten we actief strijden.

Wie het werkelijk gaat om het bestrijden van uitwassen en niet om een grachtengordelvariant van 'eigen volk eerst' dient alle grondrechten te verdedigen ook, of misschien wel juist, voor nieuwkomers. Dan gaat het er niet om voor islamieten argumenten te bedenken waarom de vrijheid van onderwijs voor hen niet tot eigen scholen zou mogen leiden. De vrijheid van godsdienst is altijd meer geweest dan het recht godsdienstoefeningen te houden. Dan dient ook respectvol omgegaan te worden met andermans geloof, omdat die het wezen van de ander raakt.

Nederland is een multi-culturele samenleving. Dat is niet zozeer een keuze of een voorkeur. Het is de realiteit. Het op straat en in de media gevoerde debat gaat over de rol die identiteit speelt in het vreedzaam naast en met elkaar leven. Veel migranten hebben opvattingen en leefpatronen die op grote afstand staan van de prudente progressiviteit die ons land kenmerkt. Maar identiteit vormt voor de meeste mensen het fundament waarop zij veranderingen en modernisering aan kunnen. Hen het recht op die eigen identiteit ontzeggen belemmert hun integratie.

Zeker, er is veel eilandvorming: in de grote steden zijn inmiddels zeer eenzijdig samengestelde wijken. Grote stadsvraagstukken, criminaliteit, drugs en vereenzaming roepen meer vragen op dan stads- en landsbestuur kennelijk effectief kunnen beantwoorden.

Maar de oplossingen komen niet dichterbij door er een cultuurstrijd van te maken, door 'vreemd' en 'eigen' tegenover elkaar te plaatsen. Bij het oplossen van de grote maatschappelijke vragen heeft bijna iedereen belang. Het zou helpen als we in analyse en in beleid ophouden in generaliserende termen over de ander te spreken, maar juist op zoek gaan naar coalities die de tegenstellingen overbruggen.

Er zijn zeker fundamentalistische tendensen, vooral in het buitenland, maar hier en daar ook in ons land. Maar er zijn ook steeds meer moslims, die slechts incidenteel een moskee bezoeken. Net als bij andere religies wijzigt zich het gedrag van veel mensen mede onder invloed van een open, moderne samenleving. Het is als met die uitspraken enkele decennia geleden over de hoge kinderaantallen van 'de' allochtonen. Inmiddels heeft zich dat praktisch aangepast aan het hier 'gewoon' geachte aantal.

Gettovorming en isolement worden meestal niet vrijwillig gekozen. Wie daar echt wat aan wil doen moet volkshuisvestingsbeleid voeren, zorgen voor betere opleidingen en werk. Het gaat hierbij om emancipatie. Wie de



In een tolerante samenleving heeft iedereen recht op een cultureel gekleurd zelfbeeld, ook de jonge asielzoeker die deze tekening maakte. Uit: Marie Wijk, *Asielzoekers vertellen. Tekeningen en uitspraken van asielzoekers, jong en oud, uit 31 landen* (Rozendaal 2001) 11.

emancipatie van mannen én vrouwen wil bevorderen in gemeenschappen die traditioneler denken dan nu in Nederland modern is, moet kansen bieden waar dat kan. Wie onze samenleving wil beschermen tegen uitwassen moet soms grenzen trekken, kansen bieden en tolerant zijn, behalve ten opzichte van de intoleranten!